

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Сердюк Сергій Іванович

УДК 378: [37.03: 355.341+356.13](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Мірошніченко Валентина Іванівна**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кафедра педагогіки та соціально-економічних дисциплін, начальник кафедри.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент **Лещенко Геннадій Анатолійович**, Львівська академія Національного авіаційного університету, кафедра пошуку, рятування, авіаційної безпеки та спеціальної підготовки, завідувач кафедри;

кандидат педагогічних наук **Собко Вадим Григорович**, мобільний прикордонний загін, командир загону.

Захист відбудеться «16» травня 2018 р. о 12³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.03 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

Автореферат розіслано «13» квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук,
доцент

І. М. Кустовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України вказується на необхідність підвищення рівня боєздатності органів прикордонного відомства та їх готовності до виконання завдань із захисту державного кордону. Це обумовлено появою нових загроз прикордонній безпеці, зокрема воєнно-політичною ситуацією, яка склалася на сході нашої країни. Відтак, актуальною є підготовка висококваліфікованих офіцерських кадрів, здатних виконувати оперативно-службові завдання в будь-яких, у тому числі екстремальних, умовах. Результати аналізу нормативно-правових документів, у яких містяться професійні вимоги до офіцерів-прикордонників, дозволяють стверджувати, що останнім має бути притаманний професіоналізм, професійна мобільність, здатність виконувати службові обов'язки у складних (у тому числі екстремальних) умовах тощо. Це забезпечується, передусім, сформованістю професійної надійності офіцерів-прикордонників, від якої значною мірою залежить результативність їх професійної діяльності загалом.

Результати аналізу освітнього процесу і практики підготовки курсантів у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького дозволяють зробити висновок про недостатньо сформовану цільову установку на формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. Попри те, що ця властивість для офіцерів є важливим компонентом особистісного, соціального і професійного становлення, її формуванню не надається достатньої уваги у процесі фахової підготовки. Тому виникає потреба у створенні системи організованих педагогічних заходів, послідовно здійснюваних педагогічних дій, перегляді організації, змісту і методів фахової підготовки курсантів-прикордонників щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Результати аналізу наукових праць із питань формування професійної надійності фахівців дозволили зробити висновок, що науковці вивчали окремі аспекти означеної проблеми. У різних контекстах надійність розглядалася у межах філософії, медицини, біології, психології – у працях Л. Балабанової, А. Берга, В. Бодрова, Г. Ложкіна, Б. Ломова, В. Небиліцина, Н. Повякеля. У педагогіці питання, пов'язані з формуванням професійної надійності представників екстремальних видів діяльності до дій в нетипових ситуаціях, були предметом уваги О. Селезньова, В. Собка. Особливості формування професійної усталеності й мотивації правоохоронців і військовослужбовців досліджували Т. Білоус, Г. Лещенко, Д. Малеев, Г. Яворська. Питання впливу професійної надійності на рівень бойової підготовки військовослужбовців досліджував В. Сідаш, формування професійної надійності різних категорій працівників органів внутрішніх справ були предметом уваги Є. Гаркавцева, Д. Малеева, а фахівців авіаційної сфери – Г. Лещенка. Окремі аспекти формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників знайшли своє відображення у працях І. Блощинського, А. Галімова, О. Діденка, Д. Іщенко, О. Ставицького, О. Торічного та інших.

Водночас результати аналізу педагогічних джерел дають можливість визнати, що, незважаючи на вельми широкий спектр наукових праць, у яких подано різні аспекти професійної надійності майбутніх фахівців, комплексного дослідження її формування в майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки на сьогодні немає: не з'ясовано сутності і структури професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників, не обґрунтовано педагогічних умов її формування, не розроблено критеріїв і показників її сформованості.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлено також необхідністю подолання певних суперечностей, а саме між: потребою суспільства в надійних охоронцях державного кордону і недостатньою сформованістю цієї властивості в офіцерів-прикордонників; необхідністю цілеспрямованого формування професійної надійності майбутніх офіцерів і недостатньою розробленістю теоретичних і методичних основ вирішення цього завдання; об'єктивною потребою в удосконаленні процесу формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників і недостатньою готовністю науково-педагогічного складу до його здійснення.

Отже, актуальність теми, недостатній рівень наукової розробленості проблеми, необхідність науково-практичного розв'язання існуючих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилось відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідних робіт:

«Професійно-етична культура майбутніх офіцерів-прикордонників» (шифр 215-0034 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає у визначенні сутності та педагогічних умов формування професійно-етичної культури майбутніх офіцерів-прикордонників;

«Педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників» (шифр 217-0077 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає у з'ясуванні сутності та змісту професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (протокол № 21 від 20.12.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 17.06.2014 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Для досягнення цієї мети в роботі вирішувалися такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясувати сутність і структуру професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

3. Обґрунтувати педагогічні умови й розробити структурно-функціональну модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

4. Перевірити ефективність педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

5. Розробити методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Об'єкт дослідження: фахова підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників.

Предмет дослідження: педагогічні умови і структурно-функціональна модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників буде більш результативним, якщо у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників забезпечити впровадження обґрунтованих педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної надійності.

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези дослідження використано комплекс **методів дослідження:** *теоретичні* – аналіз (історичний, порівняльний, дефінітивний), синтез, порівняння, узагальнення, систематизація – для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці, визначення сутності й особливостей процесу формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників, обґрунтування педагогічних умов реалізації досліджуваного процесу, моделювання – для розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки; *емпіричні* – анкетування, бесіда, пряме і непряме спостереження, вивчення позитивного досвіду формування професійної надійності військовослужбовців, метод експертних оцінок, самооцінювання – для діагностування рівня сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників; *математичної статистики* – статистичний критерій Стьюдента для оцінки достовірності розбіжностей у середніх величинах показників професійної надійності в експериментальній і контрольній групах.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у тому, що *вперше* обґрунтовано педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки (спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних вимог оперативно-службової діяльності; впровадження методики створення Курсантської ради інспекторів з доброчесності; розвиток мотивації

курсантів до професійного самовдосконалення; підготовка науково-педагогічного складу до формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників); розроблено структурно-функціональну модель цього процесу;

удосконалено структуру професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників як єдність ціннісно-особистісного, мотиваційно-функціонального та діяльнісно-аналітичного компонентів; зміст критеріїв (ціннісно-особистісний, мотиваційно-функціональний, діяльнісно-аналітичний) завдяки визначенню показників, що дозволили схарактеризувати рівні (високий, середній, низький) сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників;

набуло подальшого розвитку розуміння сутності професійної надійності майбутнього офіцера-прикордонника як інтегральної якісної характеристики властивостей особистості, що охоплює особистісну, мотиваційну та діяльнісну сфери і відображає потенційну можливість майбутнього офіцера-прикордонника здійснювати оперативно-службову діяльність за будь-яких, у тому числі екстремальних, умов.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні й упровадженні методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників, а також у доповненні змісту нормативних дисциплін фахової підготовки («Особиста безпека та застосування сили», «Морально-психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності», «Педагогіка», «Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон», «Прикордонний контроль», «Тактика прикордонної служби») з метою вдосконалення процесу формування професійної надійності курсантів. Матеріали дослідження було використано персоналом Адміністрації Державної прикордонної служби України для розроблення Методичних рекомендацій щодо доброчесної поведінки персоналу.

Матеріали дослідження й розроблені методичні рекомендації можуть бути використані у роботі з курсантами, науково-педагогічними працівниками вищих військових навчальних закладів, командирами курсантських підрозділів, офіцерами відділів по роботі з персоналом і відділів кадрів Державної прикордонної служби України, у процесі самовиховання, під час стажування в органах (підрозділах) охорони державного кордону.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Навчального центру Державної прикордонної служби України імені генерал-майора І. Ф. Момота (акт реалізації від 24.11.2017 р.), Національної академії Національної гвардії України (акт реалізації від 07.12.2017 р.), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт реалізації від 25.12.2017 р.), у діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України (акт реалізації від 18.12.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати презентованого дослідження доповідались й обговорювались на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Сучасні перспективи

розвитку науки» (Київ, 2017 р.), «Prední vedecke novinky – 2017» (Praha, 2017 р.); *всеукраїнських* – «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2016 р.), «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України» (Харків, 2017 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (Хмельницький, 2017 р.), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2017 р.); *міжвідомчих* – «Роль та місце Державної прикордонної служби у становленні України як незалежної держави» (Хмельницький, 2015 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 15 наукових працях, із них 5 наукових статей – у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 1 стаття – у періодичному виданні, включеному до наукометричних баз даних, 1 стаття – в іноземному виданні, 6 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 192 найменування, та 8 додатків на 96 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 289 сторінок. Обсяг основного тексту складає 152 сторінки і містить 5 рисунків на 4 сторінках та 14 таблиць на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому розділі** – «Формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників як науково-педагогічна проблема» – з'ясовано стан дослідження проблеми, висвітлено теоретичні основи формування професійної надійності фахівців, визначено сутність і структуру професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників; проаналізовано стан сформованості цього феномена.

Установлено, що формування професійної надійності фахівців різних галузей є предметом уваги широкого кола науковців. Виявлено низку підходів щодо вирішення цієї проблеми, які можна поділити на дві групи. Представники першої – Б. Астаф'єв і Б. Ломов, котрі є прихильниками генетичного й операційного підходів, розглядають надійність професіонала в системі «людина – машина». Людина розглядається переважно з точки зору її психофізіологічної й функціональної надійності. Такий підхід є неприйнятним для оперативно-службової діяльності представників прикордонного відомства, де військовослужбовець постає суб'єктом, особистістю, яка діє в системі «людина – людина» (Є. Гаркавцев).

По-іншому характеризують професійну надійність фахівця представники психофізіологічного (А. Маркосян), особистісного (В. Мерлін, Г. Нікіфоров) підходів. Зокрема М. Бутовський трактує надійність військовослужбовця як якість особистості, що виражається у дотриманні певних правил, норм, моральності поведінки тощо, складниками ж надійності вчений визначає моральність і старанність.

Узагальнені результати аналізу наукових праць українських і зарубіжних учених свідчать, що проблема професійної надійності фахівців будь-якої сфери є багатоаспектною, торкається різних сторін діяльності людини і виходить за межі професійних норм. Це її особистісні, моральні, соціальні, психологічні складники. Професійна надійність пов'язана з такими поняттями як професійна адаптація, професійний обов'язок, професійна майстерність, професійний досвід, відповідальність, дисциплінованість, здатність до самооцінки, емпатія (наснаження), емоційно-вольові якості та самовладання, працездатність, вміння володіти професійною таємницею, психологічна стійкість, професійний досвід, ефективність діяльності, особистісний розвиток тощо. У контексті цих й інших понять вибудовуються концепції формування професійної надійності фахівців.

На основі результатів теоретичного аналізу праць зазначених науковців, а також вивчення нормативно-правових документів з організації службової діяльності персоналу Державної прикордонної служби України встановлено, що професійна надійність майбутнього офіцера-прикордонника – це *інтегральна якісна характеристика властивостей особистості, що охоплює особистісну, мотиваційну та діяльнісну сфери і відображає потенційну можливість майбутнього офіцера-прикордонника здійснювати оперативно-службову діяльність за будь-яких, у тому числі екстремальних, умов.*

У розробці структури досліджуваного поняття було враховано положення про надійність професійної діяльності як безпомилкове виконання людиною покладених на неї професійних функцій упродовж необхідного часу при заданих умовах діяльності (В. Корнещук). З'ясовано, що структуру професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників становить єдність таких компонентів:

ціннісно-особистісного (професійно-особистісні якості, психологічна готовність до професійної діяльності, ціннісні орієнтації особистості, теоретичні знання);

мотиваційно-функціонального (професійна мотивація, ставлення до професійної діяльності, відповідальність за власні дії, професійний обов'язок, патріотизм);

діяльнісно-аналітичного (професійний досвід, фізична підготовленість, володіння зброєю та спецзасобами, аналіз власних дій, самостійність прийняття рішень).

Детермінантами, що обумовлюють професійну надійність майбутнього офіцера-прикордонника, є дві категорії чинників: об'єктивні – умови та засоби, особливості організації оперативно-службової діяльності; суб'єктивні – вияви індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців та їх професійно важливих якостей.

З'ясовано, що формування професійної надійності у процесі фахової підготовки – це цілеспрямований і організований процес впливу на особистість майбутніх офіцерів-прикордонників для забезпечення їх потенційної можливості долати труднощі несення служби і здатність до здійснення

оперативно-службової діяльності за будь-яких, у тому числі екстремальних, умов.

З метою виявлення стану сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників упродовж 2014–2015 років було проведено констатувальний етап експерименту. У ньому взяли участь 193 курсанти другого і третього курсів навчання факультету правоохоронної діяльності; іноземних мов і гуманітарних дисциплін; охорони та захисту державного кордону, інженерно-технічного факультетів. На початку констатувального етапу експерименту було сформовано експериментальну (далі – ЕГ) і контрольну (далі – КГ) групи. Дослідно-експериментальну роботу було здійснено за допомогою емпіричних (різних видів спостережень, опитування, анкетування, інтерв'ювання, вивчення навчально-методичної та нормативної документації тощо) й теоретичних (аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, абстрагування, конкретизації, класифікації) методів дослідження. Рівень сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників оцінювали також експерти. Моніторинг стану сформованості професійної надійності курсантів було проведено з урахуванням вимог коректності, простоти, адекватності й об'єктивності.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що курсанти як ЕГ, так і КГ мають приблизно однакові дані – здебільшого середній (ЕГ – 43,84 %, КГ – 41,91 %) і низький (ЕГ – 43,84 %, КГ – 44,55 %) рівні сформованості професійної надійності. Такі дані свідчать про необхідність обґрунтування й експериментальної перевірки педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Отже, визначення сутності професійної надійності дозволило розглядати процес її формування як важливий елемент фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

У **другому розділі** – «Методичні аспекти формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки» – визначено критерії, показники та рівні сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників; визначено педагогічні умови й розроблено структурно-функціональну модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Результати аналізу наукової літератури, спостережень, експертного опитування та бесід із науково-педагогічним складом кафедр, офіцерами відділу по роботі з персоналом, курсантських підрозділів, курсантами, а також урахування структури професійної надійності дозволили визначити критерії сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. Обґрунтовані компоненти професійної надійності прийнято за критерії її сформованості (ціннісно-особистісний, мотиваційно-функціональний, діяльнісно-аналітичний), а зміст компонентів – за їх показники.

Ціннісно-особистісний критерій відображає ціннісно-особистісне ставлення курсанта до майбутньої професійної діяльності. Показниками цього критерію є: сформованість професійно важливих якостей; вияв ціннісних

орієнтацій особистості; усвідомлення значущості теоретичних знань для професійної діяльності.

Мотиваційно-функціональний критерій виявляє ступінь опанування мотиваційних основ вияву професійної надійності у майбутній оперативно-службовій діяльності. Показниками цього критерію є: готовність до здійснення професійної діяльності; ставлення до професійної діяльності; відповідальність за власні дії.

Діяльнісно-аналітичний критерій відображає вияв професійної надійності у повсякденній діяльності та потреби в її удосконаленні. Показниками цього критерію є: здатність застосовувати набутий професійний досвід; здатність аналізувати власні дії; уміння приймати самостійні рішення.

Визначені критерії у сукупності характеризують сформованість професійної надійності курсантів. Результати аналізу праць учених (Є. Гаркавцев, Г. Лещенко), а також результати дослідно-експериментальної роботи надали можливість визначити характеристики високого, середнього та низького рівнів сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Високий рівень сформованості професійної надійності характеризується сформованими професійно-важливими якостями; постійним виявом у діяльності ціннісних орієнтацій особистості; усвідомленням значущості теоретичних знань для професійної діяльності; готовністю до здійснення професійної діяльності; чітко вираженим виявом позитивного ставлення до професійної діяльності; здатністю відповідати за власні дії; систематичним застосуванням набутого професійного досвіду; здатністю до аналізу в оцінюванні власних дій; здійсненням самооцінки власної поведінки і прийнятих рішень.

Середньому рівню сформованості професійної надійності притаманні достатньо сформовані особистісні якості; періодичний вияв у діяльності ціннісних орієнтацій особистості; усвідомлення значущості теоретичних знань для професійної діяльності; достатня готовність до здійснення професійної діяльності; вияв, в основному, позитивного ставлення до професійної діяльності; прагненням до готовності нести відповідальність за власні дії; періодичне застосування набутого професійного досвіду; вияв здатності до аналізу в оцінюванні власних дій; здійснення, в основному, об'єктивної самооцінки власної поведінки і прийнятих рішень.

Про *низький рівень* сформованості професійної надійності свідчать недостатньо сформовані особистісні якості; відсутність вияву професійних ціннісних орієнтацій особистості у діяльності; недостатнє усвідомлення значущості теоретичних знань для професійної діяльності; нечітко виражена готовність до здійснення професійної діяльності; вияв переважно негативного ставлення до професійної діяльності; неготовність нести відповідальність за власні дії; епізодичне застосування набутого професійного досвіду; вияв недостатньої здатності до аналізу власних дій; безсистемність у здійсненні самооцінки власної поведінки та прийнятих рішень.

Унаслідок узагальнення поглядів науковців (Є. Гаркавцев, Г. Лещенко, Д. Малеев, В. Сідаш) зроблено висновок, що під поняттям «педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки» слід розуміти спеціально створені обставини, свідомі зміни перебігу освітнього процесу у вигляді комплексу цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів впливу на особистість курсанта з метою підготовки його до ефективного здійснення оперативно-службової діяльності. Педагогічними умовами дослідженого процесу визначено такі:

спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних вимог оперативно-службової діяльності;

впровадження методики створення Курсантської ради інспекторів з доброчесності;

розвиток мотивації курсантів до професійного самовдосконалення;

підготовка науково-педагогічного складу до формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Визначені педагогічні умови склали основу структурно-функціональної моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки (рисунок 1), яка містить такі блоки:

цільовий (мета, принципи та підходи до формування, зміст професійної надійності);

організаційно-змістовий (форми, методи, навчально-методичне забезпечення, етапи, педагогічні умови формування професійної надійності);

діагностичний (критерії, рівні сформованості професійної надійності, корекційні заходи, результат).

Логіка її реалізації полягає в тому, що спочатку проектується програма певних заходів, а ефективність перевіряється в конкретних педагогічних умовах.

У **третьому розділі** – «Експериментальне дослідження формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки» – висвітлено результати дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов зазначеного процесу та подано методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Формувальний етап експерименту реалізовано у 2015–2017 роках. Було сформовано вибіркочу сукупність досліджуваної категорії курсантів різних факультетів, забезпечено її репрезентативність й однорідність. У ньому взяли участь 193 курсанти факультету охорони та захисту державного кордону та факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін. З цієї кількості курсантів до КГ увійшов 101 курсант, до ЕГ – 92 курсанти. До заходів було залучено 12 осіб керівного і 25 осіб науково-педагогічного складу.

Формувальний етап педагогічного експерименту полягав у послідовному здійсненні педагогічних заходів, спрямованих на формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної надійності.

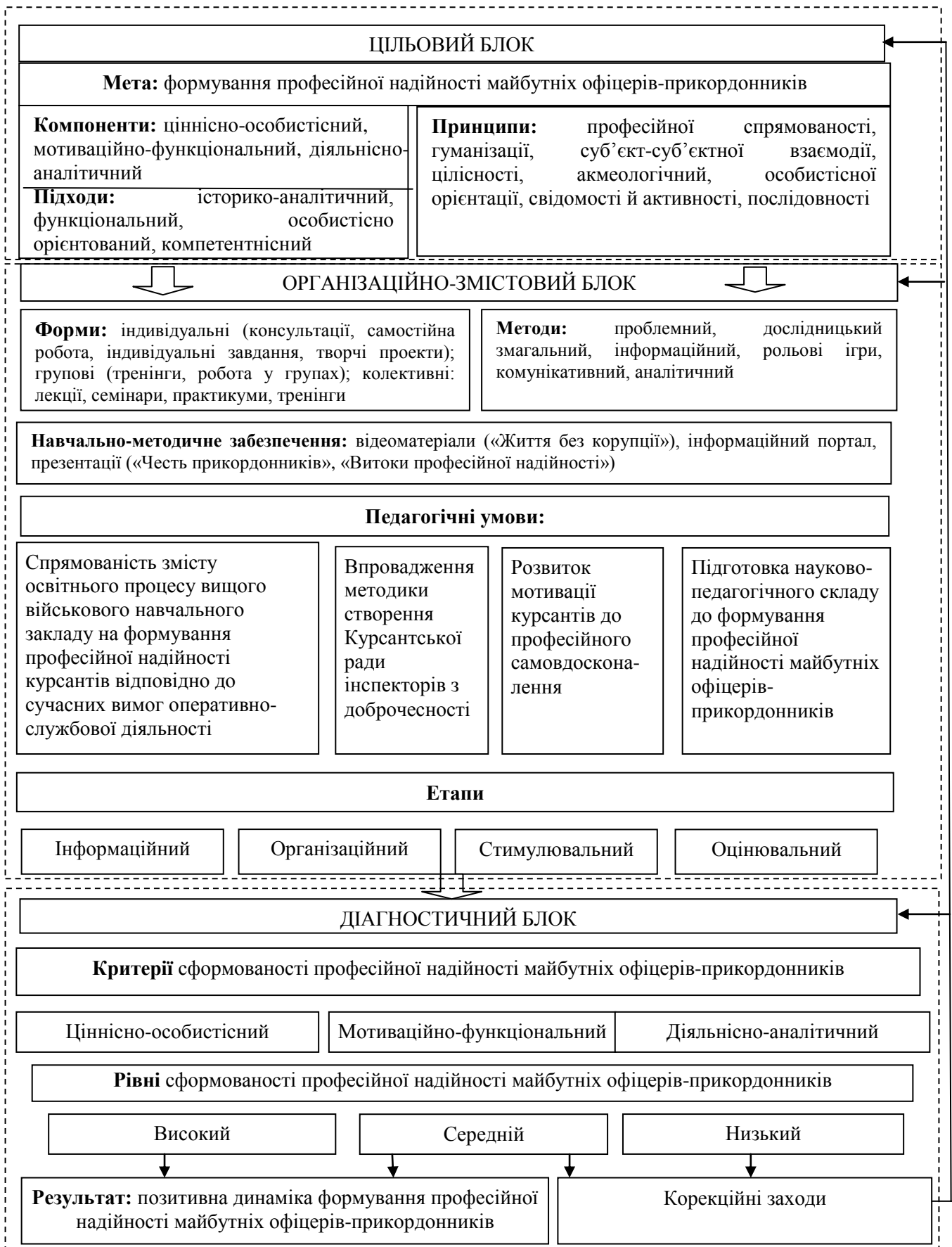

Рисунок 1 – Структурно-функціональна модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки

Заходи, що проводились для реалізації кожної із визначених педагогічних умов, передбачали:

1) інтеграцію змісту навчальних дисциплін для розширення поінформованості курсантів стосовно специфіки прикордонної служби та прикордонного контролю як видів майбутньої професійної діяльності, а також розуміння ролі теоретичних знань у сучасному професійному просторі; усвідомлення розвитку професійних перспектив. Вивчення навчального матеріалу з дисциплін «Тактика прикордонної служби», «Прикордонний контроль», «Організація та здійснення контролю другої лінії в пунктах пропуску через державний кордон» передбачало вирішення прикордонних завдань. Було враховано комплексний підхід до застосування отриманих знань у практичних ситуаціях, де курсантам доводилось демонструвати теоретичні знання, практичні вміння й професійно важливі якості. Вирішення прикордонних завдань завершувалось проведенням комплексного контрольного заняття (групової вправи, рольової гри), яке передбачає комплексне поетапне безперервне надання фахових знань із різних дисциплін (професійно орієнтованих, загальновійськових, гуманітарних) з урахуванням сучасних вимог оперативно-службової діяльності;

2) педагогічні інновації в освітньому процесі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (виходячи із розуміння доброчесності як системи позитивних моральних, особистісних, професійних якостей), а саме:

– створення в кожному підрозділі (на факультеті) Курсантської ради інспекторів з доброчесності, метою діяльності якої є підвищення авторитету і персональної відповідальності кожного курсанта за якісну організацію і несення служби, стан військової дисципліни в підрозділі й особисту дисциплінованість, прозорість формування доброчесності майбутніх офіцерів-прикордонників;

– організацію і проведення антикорупційної акції «Будь доброчесним», у межах якої передбачено перегляд курсантами циклу відеороликів «Життя без корупції»; проведення інспекторами з доброчесності інформувань щодо основних положень антикорупційного законодавства; висвітлення на інформаційних порталах результатів моніторингу на предмет доброчесності; участь курсантів у проведенні бесіди військового священика (капелана) з курсантами підрозділів на тему: «Корупція і моральні основи християнства»; участь курсантів у навчальних курсах, тренінгах, семінарах у межах Ініціативи НАТО з розбудови доброчесності за програмою *Building Integrity (формування доброчесності)*;

3) активізацію мотивації курсантів до професійного самовдосконалення завдяки їх участі у роботі курсантського «Клубу професійної надійності». У межах клубної діяльності курсанти працювали над проектами «Честь і гідність прикордонників залежить від них самих», «Вияви неупередженого ставлення прикордонників до громадян». Проведено літературні й тематичні вечори «Корпоративна культура прикордонника», «Витоки професійної надійності прикордонників», брейн-ринг «Конфлікт інтересів: причини та наслідки».

Використано такі форми навчання: відкриті засідання клубу; повідомлення курсантам відомчих нормативних актів із питань професійної надійності; презентації, підготовка матеріалів і випуск буклетів-пам'яток; проведення тренінгів розвитку відповідальності; проведення конкурсів курсантських творчих робіт на тематику професійної надійності; організація і проведення курсантських конференцій з питань професійної надійності прикордонників; засідання «круглих столів» для спільного обговорення ситуацій оперативно-службової діяльності. Було запропоновано методика «конструювання професійної надійності», суть якої полягала в можливості створення «сценарію» змін у собі, критичної оцінки сформованості власних професійно важливих якостей, власної професійної надійності та їх коригування. Методика передбачає усвідомлення кожним курсантом критеріїв сформованості професійної надійності і вимог до її рівня; самопізнання, критичну самооцінку (самостійна робота з опитувальниками, анкетами, зокрема такими як «Шкала самооцінки професійної надійності», «Наскільки Ви надійні на службі?», «Самооцінка за здійснення практичних вправ», «Наскільки Ви відповідальні?»); планування роботи над собою (вироблення програми самовдосконалення професійної надійності, самоосвіта, самоусвідомлення, самопереконання); практична реалізація самовдосконалення професійної надійності (самооцінка, порівняння самооцінки з оцінкою керівників і колег, самореалізація як вияв власних здібностей і можливостей);

4) проведення з науково-педагогічним складом під час експериментального навчання у межах заходів професійної підготовки методичного семінару «Професійна надійність офіцера-прикордонника», метою якого є розширення теоретичних знань про професійну надійність як загальнонаукову категорію і про професійну надійність офіцерів-прикордонників зокрема, її значення для вирішення завдань оперативно-службової діяльності, розвиток умінь із формування цього феномена у майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах освітнього процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, підвищення ролі керівників курсантських підрозділів і науково-педагогічного складу в забезпеченні результативності цього процесу.

Під час формувального етапу експерименту було використано *індивідуальні* (консультації, самостійна робота, індивідуальні завдання, творчі проекти, виконання рефератів і науково-дослідних робіт), *групові* (тренінги, робота у групах, стажування в підрозділах охорони державного кордону, дискусії, семінари, конкурси, тематичні вечори, бесіди, тренінги) та *колективні* (лекції, семінари, практикуми, тренінги, зустрічі з досвідченими прикордонниками) *форми навчання* майбутніх офіцерів-прикордонників. Найбільш ефективними для формування професійної надійності курсантів виявилися проблемний, дослідницький, змагальний та аналітичний методи.

Отримані за результатами експериментальної роботи дані та їх порівняння свідчать про ефективність педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. Їх упровадження сприяло перерозподілу курсантів КГ і ЕГ за

рівнями сформованості професійної надійності. Однак у КГ цей перерозподіл є незначним, а в ЕГ – суттєвим. Частка курсантів ЕГ з високим рівнем професійної надійності зросла на 9,96 % (з 12,32 до 24,28 %), із середнім – на 11,96 % (з 43,84 до 55,80 %). Натомість на 23,91 % зменшилася кількість курсантів із низьким рівнем (з 43,84 до 19,92 %). Водночас у КГ кількість курсантів із високим рівнем професійної надійності зросла лише на 1,99 % (з 13,53 до 15,52 %), а з низьким рівнем – зменшилася лише на 5,94 % (з 44,55 до 38,61 %) (таблиця 1).

Таблиця 1 – Розподіл майбутніх офіцерів-прикордонників експериментальної і контрольної груп за рівнями сформованості професійної надійності на початку й наприкінці формувального етапу експерименту, %

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	На початку експерименту	Наприкінці експерименту	На початку експерименту	Наприкінці експерименту
Високий	12,32	24,28	13,53	15,52
Середній	43,84	55,80	41,92	45,87
Низький	43,84	19,92	44,55	38,61

Статистичну значущість виявлених у результаті аналізу змін у рівнях сформованості професійної надійності курсантів ЕГ і КГ підтверджено відповідною математичною обробкою отриманих даних за допомогою багатofункціонального критерію Стюдента. Цим самим доведено дієвість упровадження обґрунтованих педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників:

ураховувати необхідність використання історико-аналітичного, функціонального, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів;

дотримуватись принципів професійної спрямованості, гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності, акмеологічного, особистісної орієнтації, свідомості й активності, послідовності тощо;

акцентувати увагу майбутніх офіцерів-прикордонників на розуміння ролі теоретичних знань у сучасному професійному просторі;

курсантів до застосування отриманих знань у практичних ситуаціях (демонструвати теоретичні знання, практичні вміння й професійно важливі якості);

визначати завдання курсантам в межах методики «конструювання професійної надійності»;

надавати можливості критичної оцінки сформованості власної професійної надійності та її коригування;

створювати й систематично використовувати відповідне навчально-методичне забезпечення.

Використання цих рекомендацій сприяє ефективному застосуванню традиційних та інноваційних форм і методів навчальної роботи у процесі фахової підготовки.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

1. Різноманітні аспекти проблеми формування професійної надійності фахівців різних галузей знаходяться в центрі уваги сучасних науковців, однак нині немає комплексних досліджень процесу формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Професійна надійність майбутніх офіцерів-прикордонників являє собою інтегральну якісну характеристику властивостей особистості, що охоплює особистісну, мотиваційну та діяльнісну сфери і відображає потенційну можливість майбутнього офіцера-прикордонника здійснювати оперативно-службову діяльність за будь-яких, у тому числі екстремальних, умов.

Структуру професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників становить єдність ціннісно-особистісного (особистісно-професійні якості, психологічна готовність до професійної діяльності, ціннісні орієнтації особистості, теоретичні знання), мотиваційно-функціонального (професійна мотивація, ставлення до професійної діяльності, відповідальність за власні дії, професійний обов'язок, патріотизм) і діяльнісно-аналітичного (професійний досвід, фізична підготовленість, володіння зброєю та спецзасобами, аналіз власних дій, самостійність прийняття рішень) компонентів.

Детермінантами, що зумовлюють професійну надійність майбутнього офіцера-прикордонника, є дві категорії чинників: об'єктивні – умови та засоби, особливості організації оперативно-службової діяльності; суб'єктивні – вияви індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців та їх професійно важливих якостей.

Процес формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників є важливим елементом їх фахової підготовки.

2. Критеріями сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників (з відповідними показниками) є: *ціннісно-особистісний* (сформованість професійно важливих якостей; вияв ціннісних орієнтацій особистості; усвідомлення значущості теоретичних знань для професійної діяльності); *мотиваційно-функціональний* (готовність до здійснення професійної діяльності; ставлення до професійної діяльності; відповідальність за власні дії); *діяльнісно-аналітичний* (здатність застосовувати набутий професійний досвід; здатність аналізувати власні дії; уміння приймати самостійні рішення). Сформованість професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників може виявлятися на одному з трьох рівнів: високому, середньому чи низькому.

3. Для формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки важливе значення мають

педагогічні умови: спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних вимог оперативно-службової діяльності; впровадження методики створення «Курсантської ради» інспекторів з доброчесності; розвиток мотивації курсантів до професійного самовдосконалення; підготовка науково-педагогічного складу до формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. Вони становлять основу відповідної структурно-функціональної моделі, яка складається з цільового (мета, принципи та підходи до формування, зміст професійної надійності); організаційно-змістового (форми, методи, навчально-методичне забезпечення, етапи, педагогічні умови формування професійної надійності) та діагностичного (критерії, рівні сформованості професійної надійності, корекційні заходи, результат) блоків.

4. Обґрунтовані педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки і відповідна структурно-функціональна модель є дієвими, що підтверджено результатами формувального експерименту. Упровадження зазначених педагогічних умов сприяє статистично значущим змінам, адже кількість курсантів із високим рівнем сформованості професійної надійності в експериментальній групі склала 24,28 % проти 12,32 %, у контрольній – 15,52 % проти 13,53 %. Кількість курсантів із низьким рівнем в експериментальній групі зменшилась від 43,84 % до 19,92 %, у контрольній – від 44,55 % до 38,61 %. В експериментальній групі було отримано більш високі результати за обраними критеріями та показниками. Математична обробка результатів експериментальної роботи підтвердила гіпотезу дослідження.

5. За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників: урахувати необхідність використання історико-аналітичного, функціонального, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів; дотримуватись принципів професійної спрямованості, гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності, акмеологічного, особистісної орієнтації, свідомості й активності, послідовності тощо; акцентувати увагу майбутніх офіцерів-прикордонників на розуміння ролі теоретичних знань у сучасному професійному просторі; усвідомлення розвитку професійних перспектив; залучати курсантів до застосування отриманих знань у практичних ситуаціях (демонструвати теоретичні знання, практичні вміння й професійно важливі якості); визначати завдання курсантам в межах методики «конструювання професійної надійності»; надавати можливості критичної оцінки сформованості власної професійної надійності та її коригування; створювати й систематично використовувати відповідне навчально-методичне забезпечення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки і не претендує на повне розкриття зазначеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання навчально-методичного забезпечення

формування професійної надійності курсантів в умовах вищого військового навчального закладу; порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду формування досліджуваного явища; визначення напрямів самовдосконалення професійної надійності офіцерів-прикордонників упродовж служби.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчальні та навчально-методичні посібники

1. Сердюк С. І. Формування добросовісної поведінки персоналу ДПСУ: методичні рекомендації. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. 27 с.

2. Сердюк С. І. Методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. 58 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

3. Сердюк С. І. Особливості формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. № 5(7). С. 238–248.

4. Сердюк С. І. Узагальнення окремих теоретичних аспектів та наукових підходів до визначення професійної надійності фахівців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. № 2(9). С. 301–313.

5. Сердюк С. І. Критерії, показники та рівні сформованості професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2017. Вип. 52. С. 131–136.

6. Сердюк С. І. Формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах розвитку позитивного іміджу прикордонного відомства. *Молодий вчений*. 2017. № 7 (47). С. 325–329.

7. Сердюк С. І. Обґрунтування педагогічних умов формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2017. № 6 (42). С. 47–56.

8. Сердюк С. І. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи з формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. 2017. № 4(11). С. 365–376.

9. Сердюк С. І. Обґрунтування моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка* : електронне наукове фахове видання. 2017. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_5_18.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Сердюк С. І. Фактори негативного впливу на професійну надійність офіцерів-прикордонників в екстремальних, бойових та наближених до бойових умовах. *Роль та місце Державної прикордонної служби у становленні України як незалежної держави* : тези Міжвідомчої науково-практичної конференції молодих учених, курсантів і студентів (м. Хмельницький, 8 червня 2015 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 130–134.

11. Сердюк С. І. Практичні заходи командира підрозділу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 7 квітня 2017 р.). Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. С. 102–104.

12. Сердюк С. І. Педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Predni vedecke novinky–2017* : materialy XIII Mezinarodni vedecko-prakticka konference (Praha, 22–30 srpna 2017). Volume 2. P. 28–38.

13. Сердюк С. І. Доброзесна поведінка як основа формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Сучасні перспективи розвитку науки* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 вересня 2017 р.). Київ : МЦНД, 2017. С. 44–46.

14. Сердюк С. І. Методичні рекомендації щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 162–164.

15. Сердюк С. І. До питання формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 2 листопада 2017 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 359–360.

АНОТАЦІЇ

Сердюк С. І. Формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. Розкрито сутність професійної надійності, її структуру. Визначено критерії (ціннісно-особистісний, мотиваційно-функціональний, діяльнісно-аналітичний) та їх показники для діагностування сформованості професійної надійності

майбутніх офіцерів-прикордонників (високий, середній, низький рівні). Обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови її ефективного формування: спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних вимог оперативно-службової діяльності; впровадження методики створення Курсантської ради інспекторів з добродетелі; розвиток мотивації курсантів до професійного самовдосконалення; підготовка науково-педагогічного складу до формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників. Розроблено структурно-функціональну модель формування професійної надійності, яка включає цільовий, організаційно-змістовий і діагностичний блоки.

Ключові слова: професійна надійність, майбутні офіцери-прикордонники, фахова підготовка, педагогічні умови, структурно-функціональна модель, курсанти.

Сердюк С. И. Формирование профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2018.

Диссертация посвящена исследованию проблемы формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки. Раскрыта сущность профессиональной надежности, ее структура. Определены критерии (ценностно-личностный, мотивационно-функциональный, деятельно-аналитический) и их показатели для диагностики сформированности профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников (высокий, средний, низкий уровни). Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия ее эффективного формирования: направленность содержания образовательного процесса высшего военного учебного заведения на формирование профессиональной надежности курсантов в соответствии с современными требованиями оперативно-служебной деятельности; внедрение методики создания Курсантского совета инспекторов по добродетели; развитие мотивации курсантов к профессиональному самосовершенствованию; подготовка научно-педагогического состава к формированию профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников. Разработана структурно-функциональная модель формирования профессиональной надежности, которая включает целевой, организационно-содержательный и диагностический блоки.

Ключевые слова: профессиональная надежность, будущие офицеры-пограничники, профессиональная подготовка, педагогические условия, структурно-функциональная модель, курсанты.

Serdiuk S. I. Formation of Professional Reliability of Future Officers-Borderguards in the Process of Professional Training. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis on gaining scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2018.

The dissertation is devoted to the research of the problem of formation of professional reliability of future officers-borderguards in the process of professional training. The essence of the professional reliability of an integral qualitative characteristic of the personality features, that covers personal, motivational and activity spheres, and reflects the potential possibility of the future officers-borderguards to carry out operational and official activities in any, including extreme, conditions has been revealed. The structure of professional reliability of future officers-borderguards as a unity of the following components have been defined: value and personal component (personal and professional qualities, psychological readiness for professional activities, personality value orientations, theoretical knowledge), motivational and functional component (professional motivation, attitude to the profession, the responsibility for own actions, professional duty, patriotism), activity and analytical component (professional experience, physical fitness, weapons and special equipment handling, analysis of own actions, making independent decisions).

The following criteria have been determined:

value and personal (indicators: personality features formation, personality value orientations manifestation, awareness of the theoretical knowledge significance for professional activity);

motivational and functional (indicators: readiness for professional activity, attitude to professional activity, responsibility for own actions);

activity and analytical (indicators: ability: to apply acquired professional experience; to analyze own actions; to make independent decisions) in order to diagnose the formation of future officers-borderguards reliability (high, medium, low).

The pedagogical conditions of its effective formation have been substantiated and experimentally verified:

orientation of the educational process content of the higher military educational institution to the formation of the cadets professional reliability in accordance with current requirements of operational and service activity;

implementation of the methodology for the creation of Integrity Inspectors Cadets Council;

cadets motivation development for professional self-improvement;

preparation of scientific and pedagogical staff for the professional reliability formation of future officers-borderguards.

Structural and functional model of professional reliability formation, which includes certain blocks has been developed. They are: target block (purpose, principles and approaches to formation, content of professional reliability);

organizational and content block (forms, methods, learning and methodological support, stages, pedagogical conditions for the professional reliability formation) and diagnostic block (criteria, levels of professional reliability formation, corrective measures, result).

Key words: professional reliability, future officers-borderguards, professional training, pedagogical conditions, structural and functional model, cadets.